

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

OPONENT:	Kryštof Boháček, Ph.D.
DOKTORANDKA:	Mgr. Karolína Jiráková
NÁZEV PRÁCE:	Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory
ŠKOLITEL:	doc. RNDr. Josef Moural, CSc.
STUDIJNÍ OBOR:	Teorie a dějiny vědy a techniky

1. HLAVNÍ DOJEM OPONENTA:

Předložená disertační práce je důkladně zpracovaná, svědčí o dostatečné erudici pisatelky a po formální stránce v zásadě vyhovuje požadovanému akademickému standardu. Struktura práce je srozumitelná, předložená argumentace postupuje řádným způsobem a plně reflektuje mezinárodní diskusi dané problematiky v současném bádání o Aristotelovi i na poli metodologie a teorie vědy. Doktorandka v tomto kontextu jasně formuluje vlastní stanovisko a předkládá své originální návrhy na nová řešení či možný posun interpretační perspektivy, z nichž některé pokládám za zdařilé a badatelsky perspektivní.

Práce splňuje všechny náležitosti a jako oponent neshledávám překážky, aby mohla být předložena k obhajobě.

2. STRUKTURA A JÁDRO PRÁCE

Doktorandka sama svou práci shrnuje jako zkoumání koncentrované okolo základní otázky *jakým způsobem se Aristotelés dostává k poznání prvních principů (či počátků) a příčin* (s. 143, druhý odstavec). Tomu podle autorky předchází *nabídka Aristotelovy interpretace metody, která je spjata s chápáním podstaty jakožto složeniny látky a formy (σύνθετον)*. Na základě toho je prezentované pojetí možné charakterizovat *příklonem k přírodovědnému typu uvažování, ale nikoli redukcí na tento model. ... V kontextu aristotelských bádání navrhuji podržet toto napětí ve výkladu Aristotela vždy přítomné, jeho zrušením by vznikl Aristotelés přírodovědec či Aristotelés metafysik* (s. 143, první odstavec). Druhou půli své práce pak autorka představuje jako zkoumání Aristotelových východisek prostřednictvím interpretace první a druhé knihy *De anima*. Na základě toho představuje Aristotela spíše jako *geniálního*

interpreta předcházejících koncepcí, jehož výsledky Jiráková prezentuje perspektivou východisek, jejichž postupnou precizací se k výsledkům dostává (s. 144 nahoře). Práce se nicméně při podrobnějším čtení obsahově i stavbou jeví podstatně bohatší i složitější (alternativní, spíše formální synopsi nabízí Jiráková na s. 7-8).

Z pohledu čtenáře (oponenta) je text disertace strukturován následovně:

- 1) Přehled aristotelských studií s důrazem na napětí mezi Aristotelovým postupem výkladu (vlastně textovou evidencí) a Aristotelovým konceptem odborné metody (methodologií). s. 9-21
- 2) Místo práce v rámci nastíněného spektra aristotelského bádání i bádání v oboru vědecké metodologie a teorie vědy. s. 20-22
- 3) Synopse první části spisu. s. 23-26
- 4) (Diskutabilní) pokus charakterizovat Aristotela jako myslitele prismatických konceptů vědy a filosofie. s. 26–29
- 5) Výklad Aristotelova konceptu ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι s důrazem na ἐμπειρία s. 29-44
- 6) Perspektivistická interpretace Aristotela („methodologický pluralismus“) s. 44-47
- 7) „Metafyzický realismus“ a ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι s. 47-50
- 8) Tragická perspektiva a její autorčina methodologická reinterpretace s. 50-53
- 9) Methodologický exkurs k Baconovi s. 54-65
- 10) Σώζειν τὰ φαινόμενα s. 66-72
- 11) Τὰ ἔνδοξα s. 72-82
- 12) Epistemologická redukce ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι s. 83-90
- 13) Filosofický komentář k *De anima I* s. 90-118
- 14) Filosofický komentář k *De anima II* s. 119-133
- 15) Exkurs k Pomponazzimu s. 133- 137
- 16) (Příliš) volná analogie s Hérakleitem s. 138-142
- 17) Závěry s. 143-145
- 18) Výhled k dalšímu bádání s. 146-147

Filosofickým jádrem práce je výklad Aristotelova konceptu ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι z interpretační perspektivy Aristotelovy metodologie. Autorka vykládá Aristotela jako myslitele harmonické středové posice mezi empirickým fyzikalismem (v autorčině slovníku „vědce“ či „přírodovědce“) a akademickým theoretikem (v autorčině slovníku „metafyzikem“).

Protože doktorandka (podobně jako její vzor Aristotelés) nechce obětovat Aristotelova východiska v podobě tzv. *ἔνδοξα* (jež nejsou sensuálně-empirické povahy), přiklání se ke specifické širší interpretaci *φανόμενα* jako zobecnitelného východiska lidských bytostí. Toto hledisko smrtelné, jedinečnou perspektivou spoutané lidské bytosti, pak Jiráková navazuje na tragickou interpretaci Aristotelovy epistemologie a zpětně tak skrze ně vykládá „dynamické párové dvojice“ jakožto základní pilíř Aristotelova terminologického instrumentária, „dvojí počátky“ jakožto krajní póly „cesty poznání“, a z nich pak „výchozí počátky“ jakožto rozhodující metodologickou charakteristiku Aristotelova způsobu myšlení.

S tímto metodologicko-konceptuálním výsledkem se pak Jiráková (vcelku logicky) pouští do podrobné, byť reduktivní, interpretace prvních dvou knih *De anima*, z nichž celou první knihu vykládá právě jako typické „výchozí počátky“ a druhou pak jako *ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι* ve smyslu „výsledků“. Zde je nepochybně autorka nejjistější, její argumentace nejlépe zdůvodněna a celkově zde spočívá těžiště celé práce. Tuto podrobnou interpretaci pak zobecňuje na celek Aristotelova odkazu, zároveň však dodržuje zásadu čist Aristotela jako „metodologického pluralistu“.

Práce je dobře založena v důkladné znalosti Aristotelova textu, zároveň autorka průběžně diskutuje současné bádání, avšak na exkursech k Baconovi a Pomonazzimu prokazuje i důvěrnou obeznámenost s tradicí aristotelských výkladů v široké historické škále. Je pokusem o vážný přínos aristotelskému bádání a zároveň o přínos tohoto bádání širěji koncipované perspektivě obecnější metodologie a teorie vědy. I přes poměrně vysoce kladné cíle působí práce ve svém celku zrale, přesvědčivě a korektně, zejména díky *close reading* druhé části.

Jak ovšem sama autorka parafrázuje Aristotelovu posici, *pojmut svět v celku však není v lidských silách* (s.43), a tak tedy i ve své práci se Karolína Jiráková dopouští řady drobných přehmatů, nepřesností či nepodložených a diskutabilních rozhodnutí.

Její práce není dokonalá, *člověk nemůže na rovině čistého principu (počátku-výsledku) zůstat a nutně se musí vrátit do světa jednotlivého, a to nejen kvůli svým intelektuálním limitům..., ale i metodologicky*“ (s. 44). Výstižněji asi nelze disertaci Karolíny Jirákové popsat. Sestupme tedy k jednotlivému a pohledme na místa, kde „princip neodpovídá tomu, co vidíme“.

3. NÁMITKY A DOPORUČENÍ

3.1. FORMÁLNÍ STRÁNKA

Po formální stránce práce odpovídá vysokým požadavkům kladeným na disertaci. Až na zcela výjimečné excesy je *jazyková úroveň* výborná (s. 35 pozn. 103, nadbytečná spojka „a“ v prvním řádku; s. 40, chybějící mezera za předložkou „se“ ve druhém řádku; s. 42, nadbytečná čárka v sedmém řádku; dubletní citace v mottu kapitoly 2.5.4. i textu na s. 53).

Bibliografie je řádně strukturovaná (byť bych uvítal další rozčlenění na monografie a články), je harmonicky vyvážená co do zastoupení domácího a zahraničního bádání, prameny jsou co do rozsahu zcela vyhovující a odhalují jádro práce ve vyrovnání se s primárním textem.

Sekundární literatura by mohla na tento rozsah práce být bohatší, nicméně je dostatečná a zejména je dobře vybrána z hlediska relevance.

Práce se *starořečtinou* je v pořádku.

Co se *poznámek pod čarou*, resp. *odkazů* týče, jsou v drtivé většině adekvátní, funkční a mají náležitou formu. Rovněž potěšitelná je autorčina snaha zohlednit nejen renomovanou zahraniční literaturu, ale také výsledky domácího bádání, zejména na poli České společnosti pro studium Aristotela a jeho myšlenkového odkazu.

- *Musím zde nicméně vznést první vážnou námitku.* Doktorandka na úvod zasazuje své bádání do tradice aristotelských studií a toto exposé poté plynule přechází do formulace vlastního badatelského cíle a následně již k metodologické části práce. K tomu jí slouží víceméně plynulá diskuse s magisterskou prací Jakuba Ráliša, což samo o sobě je dosti nezvyklé (citace magisterské práce) a vyžaduje vysvětlení mimořádných okolností vyžadujících takto nestandardní krok. Ovšem autorka se ke zmiňované diplomové práci opakovaně vrací a skrze odkazy na ní zdůvodňuje svá dosti podstatná tvrzení. To se děje celkem v deseti poznámkách pod čarou, což je zcela nepřiměřené jak poměru českého vůči zahraničnímu bádání, tak zejména vzhledem ke školnímu charakteru diplomové práce i v rámci českého prostředí. *Argumentaci by bylo třeba opřít o respektovanou publikaci mezinárodně renomovaného badatele, zvláště v bodě významném pro těžiště práce.*

- Obdobná námitka se váže na skupinu poznámek, odkazujících (patrně) k rozhovorům se školitelem. Věcně je celá věc samozřejmě v pořádku – ve světě více obvyklá, než u nás a já bych tuto tendenci spíše podporoval – ale jde opět *o formu takového odkazu, která nesmí mít standardní podobu běžné citace* „... Moural říká“ (např. s. 41 pozn. 126). Obdobné neduhy působí v kumulativním efektu s předchozím nezrale a naivně a celá práce tím pak získává zcela zbytečně punc fušérství a amatérismu.

- Vedle těchto vyslovených lapsů lze upozornit na několik dalších míst, která je téměř nezbytné *podpořit odkazem na respektovanou posici v mezinárodním bádání*: s. 51, druhý a třetí odstavec (kdo a kde tvrdí, totéž u pozn. 151 – kde tvrdí totéž Patočka?); s. 70, druhý odstavec (kde je esej *Zachránit Aristotelovy jevy* a kde říká referované?); s. 145 druhý odstavec (o jaké odborníky na antiku se má jednat, je-li jejich zájmem F. Bacon?)

- V neposlední řadě zde i přes velkou pečlivost s primárními zdroji máme několik významných míst, kde prostě *palčivě chybějí loci z řeckého originálu*: s. 38, druhý odstavec – jaký je řecký protějšek perspektivy *ἀπλῶς* (autorka nepochopitelně uvádí jen anglický překlad „compound“) a hlavně kde jej Aristotelés na kontextově relevantním místě uvádí?; s. 75 pozn.234 (jaký je původní řecký termín pro jeho domnělý moderní ekvivalent „demonstrace“, velmi rozšířený v anglosaské literatuře?); s. 15 první odstavec (kteří konkrétně a kde přesně se interpreti běžně zmiňují o dedukci a dialektice?)

Závěrečná formální námitka je spíše stylistická a jedná se spíše o doporučení: v práci je mimořádně frekventován termín „projekt“, jenž je pro pisatelku zástupným výrazem pro její vlastní bádání, pro posuzovanou disertační práci, ale také pro badatelskou posici Irwinovu a

dalších. Domnívám se, že (přinejmenším v češtině) se tento termín v daném kontextu a v daných oborech nehodí. Práce není psána v oboru ekonomie, techniky, či přírodní vědy.

3.2. VĚCNÉ NÁMĚTY DO DISKUSE A DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ BĀDÁNÍ

- Nejsm si vůbec jist, že Aristotelův způsob výkladu i argumentace je možno označit za „induktivní metodu“. Jistěže je latinský výraz *inductio* překladem řeckého slova ἐπαγωγή, nicméně dnešní užití termínu je značně posunuté a „vědecky“ zatížené. (s. 5, 10-15, 30).

- Hrubě nesouhlasím s autorčinou hypotézou „úsporně-metodologického aspektu“, jímž se snaží popřít enigmatický charakter řady aristotelských *loci*: posluchač/čtenář si odpovídající pasáž těžko dohledá, pokud Aristotelův text jsou vlastně nepublikované podklady k *esoterické* výuce. (s. 18)

- Celou kapitolu 2.1. pokládám za silně diskutabilní v mnoha rovinách a proto bych rád viděl větší oporu v sekundární literatuře, než jsou excerpta z jedině, byť nejnovější monografie kolegy Hobzy. Obecně se domnívám, že u jakéhokoli antického myslitele je v první řadě třeba obrátit pořadí pozornosti, naznačované názvem kapitoly: pokud vůbec, pak je Aristotelova činnost filosoficko-vědecká, nikoli naopak. Rozcháším se s autorkou zejména v názoru na to, zda je klasifikace vědních oborů výkonem vědy, nebo spíše úkolem pro theoretika vědy v rámci filosofie. Disponuje věda sebereflexivní kompetencí? A je v jejích mezích možno ukládat sama sobě právě tyto meze prostřednictvím konstrukce vlastní metodologie? Jedná se samozřejmě o hraniční problematiku mezi filosofií a vědou, nicméně domnívám se, že ne, a už vůbec ne v klasickém antickém rozvrhu. Jistěže Aristotelés položil základy evropských věd, ale mohl tak učinit právě proto a jenom proto, že tak učinil z posic filosofických. Obhajoba přítomné disertace na půdě zdejší katedry filosofie (nikoli matematiky, astrofysiky, etnografie či molekulární biologie) je dokladem nehynoucí Aristotelovy zásluhy a v tomto ohledu neměnného východiska. (s. 26-29)

- Filosoficky pokládám za největší úkol do budoucna důkladně vyjasnit pojem ἀρχή u Aristotela. Samozřejmě rozumím zvolené metodologické perspektivě, ovšem za první (jak sama autorka poctivě přiznává) je diskutabilní, zda nějakou explicitní metodologii Aristotelés vůbec má, a za druhé je tato metoda i přes proklamovaný perspektivismus ve výsledku natolik reduktivní, že prostě příliš simplifikuje komplexitu Aristotelova myšlení, jak jej zprostředkují texty (zejm. s. 46-7). Je třeba zohlednit perspektivu ontologickou, fyzikální, morální, theologickou a další, což se dostatečně neděje. V této souvislosti je třeba podotknout, že ačkoli autorka hojně diskutuje české autory, právě zde palčivě postrádám diskusi nejvýznamnějšího aristotelského počínu – Patočkovy interpretace Aristotelovy analýzy přírodních procesů, jejichž součástí je samozřejmě hluboké uchopení ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι. Obdobně palčivá je absence odkazů k tematické monografii Milana Mráze.

(kap. 2 passim,)

- Doktorandka vlastně nikde nevysvětlí termín „metafyzický realista“. (s. 47-50)

- Ačkoli ve druhé (textově-interpretací části) hrají klíčovou roli ἔνδοξα, tak v první části je vcelku patrná tendence tyto ἀρχαί potlačit ve prospěch smyslového vnímání a přírodně-filosofické perspektivy. Toto napětí se autorka snaží řešit, nicméně ἔνδοξα by se přinejmenším v odkazu měla objevit už zde. (s. 32-42)
- Sémantickou zatíženost moderního termínu „věda“ dokládá autorka sama mimoděk tím, jak v rámci sledování „vědecké“ methodologie u Aristotela preferuje novověkou přírodovědu a poněkud opomíjí matematiku a analytiku (logiku), které jediné mají u Aristotela - akademika status ἐπιστήμη v přísném slova smyslu. Tuto distinkci by bylo třeba dále rozpracovat. (s. 42-45)
- Za velmi slibnou interpretační linii práce pokládám promyšlení Aristotelova uchopení procesuality skrze *dynamické dvojice* či *párové dvojice*. To je jeden z nejslibnějších směrů dalšího bádání v rámci aristotelského myšlení, který předkládaná disertace nabízí. Zároveň pokládám za velkou škodu, že doktorandka (která tolikrát cituje magisterskou práci) nezohlednila pronikavou analýzu *peiratických škál* v protikladu k *apeiratickému myšlení*, kterou předkládá ve své mimořádně hluboké monografii Eliška Luhanová (*Zrození světa...*). Autorka by rovněž měla reflektovat původní text Zdeňka Kratochvíla, na který Luhanová odkazuje jako na inspirační prazdroj tohoto způsobu konceptualizace archaického myšlení (v kontrastu ke klasickému, zejm. platónskému a aristotelskému). Této linii svého bádání by se autorka zcela určitě měla dále věnovat, a to s velkou důkladností. (s. 48-49, s. 88-89, s. 146)
- Rovněž bych chtěl vyjádřit politování, že autorka, která věnuje takovou pozornost olomoucké diplomce, úplně ignoruje disertaci obhájenou na UPOL Martinem Zielinou (2014), která je věnována Aristotelově biologické klasifikaci a jejím paralelám a relevanci v současné biologii. Pokud se Jiráková vážně zabývá Aristotelem jako pozorovatelem přírody a klasifikátorem empirických poznatků, velmi důrazně bych jí doporučoval do své perspektivy Zielinovu textově výborně podloženou studii zahrnout.
- Ačkoli práci v jejím celku pokládám za svěží, podnětnou a zdařilou, jako příklad toho, co se naopak vůbec nepovedlo, bych uvedl kapitolu pátou, přesněji její herakleitovskou první část (s. 138-143). Autorka uvedenou volnou analogií snad nějak poukazuje k určitým tendencím v Aristotelově myšlení, ale s Hérakleitem se to buď míjí úplně a pak je taková analogie zcela falešná, mylná a zavádějící, nebo naopak natolik volná, že je nefunkční a pak se musíme ptát, proč ji vůbec zavádět. V tomto směru autorce rozhodně nedoporučuji pokračovat v jakýchkoli dalších badatelských pokusech, jak navrhuje v závěrečném výhledu (na s. 146).
- Za velmi nadějnou naopak pokládám navrženou interpretační strategii věnovat se *pro futuro* systematickému výzkumu Aristotelova využívání příkladů. (s. 147)

4. HODNOCENÍ OPONENTA: DOPORUČUJI K OBHAJOBĚ

Datum: 25. VIII. 2019

Podpis oponenta: Kryštof Boháček, Ph.D.